

ст. викладачка факультету соціальної педагогіки
та соціальної роботи Уманського державного
педагогічного університету імені Павла Тичини

ПОЗАУРОЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЕЛІТНІЙ ШКОЛІ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ХІХ СТ.

Анотація. У статті розглянуто позаурочну роботу в елітній школі типу «публікскулз» у Великій Британії на період ХІХ – поч. ХХ ст. З огляду на узагальнення наукових позицій встановлено різницю між позакласною та позашкільною роботою у «публікскулз», охарактеризовано індивідуальні, групові та масові форми позакласної роботи, розкрито специфіку їх діяльності. На основі дослідження визначено зміст та мету позаурочної діяльності «публікскулз» зазначеного періоду, встановлено її основні принципи.

Аннотация. В статье рассмотрено внеурочную работу в элитной школе типа «публик скулз» Великобритании на период ХІХ - нач. ХХ ст. Учитывая обобщения научных позиций установлено разницу между внеклассной и внешкольной работой в «публик скулз», охарактеризованы индивидуальные, групповые и массовые формы внеклассной работы, раскрыта специфика их деятельности. На основе исследования определено содержание и цели внеурочной деятельности «публик скулз» указанного периода, установлены основные принципы деятельности.

Abstract. The article deals with extracurricular activities in elite schools such as «public schools» in the UK for the period of the nineteenth - early twentieth century. Given the generalizations scientifically established distinction between extra-curricular work in the "public schools" described individual, group and mass forms of extra-curricular activities, reveal the specifics of their activities. Based on the research the meaning and purpose of extracurricular activities "public schools" specific.

Ключові слова: елітна школа, «публікскулз», позаурочна робота, індивідуальні форми роботи, групові форми роботи, масові форми роботи, зміст, мета, принципи.

Ключевые слова: элитная школа, «публик скулз», внеурочная работа, индивидуальные формы работы, групповые формы работы, массовые формы работы, содержание, цель, принципы.

Keywords : elite schools, «public schools» extracurricular work, individual forms of work, group work forms, mass forms of work, meaning, purpose, principles.

Постановка проблеми. В умовах освітнього процесу сучасної школи важливо створювати умови, які дозволяють формувати в учнях особистісні та творчі здібності і вміння застосувати отримані на уроках знання на практиці зберігаючи при цьому індивідуальність вибору. На разі, вагомою складовою освітнього процесу є позаурочна діяльність. Останнім часом, в умовах, коли істотно змінюються і зростають вимоги до обсягу і характеру освіти особливо підвищилася актуальність до досвіду елітної шкільної освіти зарубіжжя. В аспекті проблеми дослідження значну цінність має досвід позаурочної роботи в елітних школах Великої Британії у XIX – поч. XX ст., зокрема у «публікскулз», які є найвідомішими школами у світі. Досліджуваний період охоплює часи промислового та соціального перевороту у Великої Британії та характеризується новими реформами у

елітних школах.Актуальним є те, що утримання освіти перестало відповідати рівню розвитку промисловості, а розширена імперія відчувала потребу в кваліфікованих елітних кадрах для управління колоніями (Індія, Канада, Австралія, Нова Зеландія, Південна Африка [2; 130]).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми елітної школи Великобританії вивчали вітчизняні дослідники: А. Сбруєва, О. Локшина, Н. Яременко та ін.; російські педагоги - дослідники К. Назарьєва, Н. Винокурова, І. Абакумова, С. Кодрле та ін., британські Е. Батлер (E. Butler), Е. Коулсон (A. Coulson), Дж. Тулі (J. Tooley) та ін. На нашу думку, позашкільну роботу було розглянуто недостатньо, особливо це стосується зазначеного періоду, що зумовило вибір теми нашого дослідження.

Мета нашого дослідження охарактеризувати форми та визначити принципи, зміст і мету та завдання позаурочної роботи в елітній школі типу «паблікскулз» Великої Британії у ХІХ ст.

Виклад основного матеріалу .Перш за все, даємо характеристику середньої елітної (елітарної) школи типу «паблікскулз».Прихильники англійської освіти вважають, що справжній британський характер на протязі століть виховувався саме у «паблікскулз», які зробили Британію могутньою державою. Про це свідчить кількість відомих випускників, яка щороку поповнюється. Термін «паблік» (public-суспільний) використовувався спочатку в прямому значенні, для того щоб відрізнити благодійні граматичні школи від місцевих шкіл та домашніх вчителів. На сьогоднішній день, школи такого типу називають «незалежними» (independent)та елітарними, так як вони не є доступними для усіх соціальних прошарків населення. Але все ж, багато хто вживає старий термін, зокрема до семи шкіл: Вінчестр (1382 р.), Ітон (1440 р.), Харроу (1571 р.), Вестмінстр (1560 р.), Шрусбері (1552 р.), Чартерхауз (1555 р.), Рагбі (1567 р.) які вважають найбільшими та найстарішими. На період заснування «паблікскулз» були відкритими для всіх. Зважаючи на те, що ми будемо розглядати тільки найстаріші школи, які

за природою та за назвою елітні, будемо вживати початкову назву[3; 49]. Відомо, що «паблікскулз» не вважаються суспільними у прямому значенні цього слова, тому що вони не належать державі, але ці школи не сповна приватні, так як не належать одній особі. Отже, елітними школами типу «паблікскулз» у Великій Британії є найстаріші недержавні закриті учбові заклади, як правило школи-пансіони.

Для уточнення терміну «позаурочна робота» звертаємося до вітчизняної літератури, так як у зарубіжній літературі поняття позаурочної роботи у «паблікскулз» не використовували, а розглядали цілісний процес виховання. В Українському педагогічному словнику С. Гончаренка зазначено, що «позаурочна робота у школі – це одна із форм організації дозвілля учнів, яка організовується і проводиться в позаурочний час органами дитячого самоврядування за активною допомогою і при тактичному керівництві з боку педагогічного колективу, особливо класних керівників, вихователів, організаторів позакласної і позашкільної роботи [2; 112]. Аналогічним є визначення Т. Ільїної та М. Фіцули [4; 354]. І. Колесник позаурочною роботою вважає «таку діяльність, яка за своїм змістом виходить за межі обов'язкових навчальних програм, здійснюється у вільний від навчання час, організується на началах добровільності, самодіяльності і самоврядування учнів за межами школи»[3; 11].

Аналізуючи наукову педагогічну літературу ми зазначаємо, що основна відмінність між поняттями «позакласна робота» та «позашкільна робота» (діяльність) полягає у місці проведення роботи: школа(позакласна) – за межами школи(позашкільна). Обидва види роботи мають спільні завдання і передбачають застосування переважно однакових засобів, форм і методів виховання.

Позаурочну діяльність у елітній школі типу «паблікскулз» вважаємо складовою системи навчально - виховної роботи, що охоплює процеси

виховання та навчання учнів в позаурочний час та умовно поділяємо її на позакласну та позашкільну.

Отже, у вітчизняній методичній літературі та на практиці школи традиційно розрізняють три форми позаурочної роботи: індивідуальну, групову та масову. В основу такого розподілу покладена ознака кількісного охоплення учасників [6; 85].

До індивідуальної форми позакласної роботи у «паблікскулз» відносимо уроки тьютора (Privatelessons), які проходили два рази в згідно розкладу. Тривалість такого уроку - година. Один урок відводили впродовж тижня, інший – у неділю (як правило, це читання книг). Методика індивідуального впливу залежала від індивідуальних особливостей учня і його темпераменту. Вона ускладнювалася з кожним рівнем та класом і зводилася здебільше до самостійного опрацювання [9; 148].

Найбільше уваги у індивідуальній діяльності учня приділялося позакласному читанню. У кожній школі існувала бібліотека [17; 12-13]. У деяких школах їх було навіть дві: шкільна та учнівська (заснована самими учнями). Позакласне читання носило системний характер, формувало в учнів читачькі інтереси, виробляло культуру читання.

Творчі роботи – це форма індивідуальної позаурочної роботи, яка в першу чергу спрямовувала дію на активізацію навчально-пізнавальної діяльності, розвитку творчого потенціалу особистостей та критичного мислення. Розрізняли письмові, усні та творчі роботи. Різновид робіт залежав від бажань та спроможностей учнів та завдань тьютора. До письмових та усних робіт відносимо складання чи написання есе, творів, віршів тощо [19; 241].

Зазубрювання вважали ефективним методом вивчення матеріалу. Таке запам'ятовування здійснювалося без розуміння суті. Воно призводило до формального засвоєння знань. Учні годинами «зазубрювали» грецькі та латинські тексти, вірші [13; 56].

До індивідуальних форм позашкільної роботи відносимо роботу з батьками. Батьки обирали школу самі, без згоди дітей. Вона складалася із зустрічі з директором та вибором тьютора, який кожний триместр мав відписати батькам листа про стан навчання та здоров'я учня. Батьки вносили оплату за навчання. Слід виокремити групу активних батьків – батьківський комітет, який в своїй діяльності виражав думку батьківської сторони. Діяльність батьківського комітету обмежувалася лише фінансовою стороною стосунків, які виступали спонсорами для школи. Традиційно, вони самі були випускниками шкіл. У школах існували каталоги – реєстри, в які батьки записували імена ще маленьких хлопчиків (бронювали місця) [10; 38].

Відпустка (leave) – це термін, на який учні мали право покинути школу. Розрізняли короткотривалі відпустки (Shortleave): коли учень покидає школу після уроків та повертається у той же день ввечері, в зазначений час. Право, отримати таку відпустку мали лише ті учні, які гарно навчалися і мали гарну поведінку. Період довготривалих відпусток (Longleave) - до двох діб: учні покидали школу у суботу та повертається до занять у понеділок. Оформляли такі відпустки Майстер будинку та тьютор [7; 26-27].

До групових форм позакласної роботи відносимо різноманітні тематичні організації : товариства (society). У них об'єднувалися лише кращі учні, які мали спільні інтереси. Існували клуби декламаторів, політичні клуби, наукові, творчі та інш. У кожній школі могло бути кілька таких організацій. Наприклад, у Ітоні існувало дискусійне товариство «ПОП» (POP), у Хароу – Дискусійно – політичне товариство (Debating society), Наукове товариство (Scientific society)[12; 158-160], у Чартерхаузі – «Дискусійно - літературне товариство» (The Debating and Literary Society) та «Науково – мистецьке товариство» (Science and Art Society, or C.S.A.S), «Клуб фотолюбителів» (Photographic Club) [8; 21]. Робота у товариствах носила тематичний характер.

Спортивні клуби (секції) та змагання були органічною частиною всієї системи навчально-виховного процесу школи, що забезпечувало єдність фізичного і духовного виховання і навчання, різнобічний розвиток творчої, суспільно корисної діяльності учнів. [5; 15].

У школах існували військові товариства, які називалися «Кадетський Корпус» (CadetForce), де учні проходили військову підготовку[6; 345].

Видання преси включало у себе різноманітні форми та методи роботи з періодичною пресою зокрема, колективне читання й обговорення періодики з певної теми. Кожна школа мала свій журнал, всююрадколегію. Наприклад в Ітоні 1863 році засновано офіційний шкільний журнал «Хроніка» (TheChronicle), а в 1928 році «Опідан» (Oppidan)[9; 34]

До групових форм позашкільної роботи відносимо спортивні змагання. Даючи характеристику, зазначаємо, що це захід, який проводив директор школи за організацією тьютора - тренера з метою порівняння досягнень учнів, які відвідували спортивні секції метою якого було визначення переможців відповідно до правил спортивних змагань з видів спорту. Таку форму позаурочної роботи можна назвати і позакласною (внутрішні змагання) і позашкільною(зовнішні змагання). У «паблікскулз» існували секції з крікету, греблі, футболу, рагбі, тенісу, хокею, легкої атлетики. Кожна школа забезпечувала усі умови для тренувань: обладнані тренувальні зали, ігрові поля. Для зовнішніх змагань використовували традиційний графік. Зазвичай під час Михайловихсвят переважали змагання з футболу та рагбі [13; 55].Під час Великого посту учні не приймали участі в змаганнях. Наприклад в Ітоні, протягомцьогопівріччястепендіатиграли у гру «Стіна Ітона». Під час літніх канікул влаштовували змагання з крікету, греблі, тенісу та легкої атлетики [10]. Культ спорту став відмінною рисою «великих» шкіл. Спорт взагалі, і командні види спорту зокрема, поступово

стали найбільш дієвим методом формування характеру, ініціативності та відповідальності [13; 45].

До масових форм позакласної роботи відносимо шкільні свята. Вони поділялися на великі, які носили назву «Холідей» (Holiday), та не великі «Халф – Холідей» (Half - Holiday). До великих свят відносили святкування усіх релігійних свят зокрема: Пасхи, Різдва, Тройці, Масленицю. Під час таких свят учні більше молилися, краще харчувалися, прикрашали свої «будинки», влаштовували вистави та спортивні змагання. Також вони складали вірші, твори, епіграми. Роботи відбиралися для конкурсу на вручення «стипендій - призів»(Speeches) [9; 203]. До кінця XIX ст. у зв'язку з розширенням навчальної програми, більшу частину свят було скасовано.

Вибори Стипендіатів (Election to Scholarship at King's) проходили кожного року, у перший понеділок липня. Під час виборів також проходило затвердження вакансій на право отримати стипендію в університеті для найуспішніших стипендіатів. Як правило, ліміт таких стипендій серед усіх шкіл був не більше дев'яти на рік.[12; 449-153].

Заходи отримання малих степендій мали назви: «Експібішн» (Exhibitions) [10; 145, 9; 189], «СпікінгДей» (Speaking Day) [6; 350-365] та ін. проходили під час різних свят, готуючись до яких учні повинні були зробити певні завдання(як ми вже зазначали: написати твір, вірш та ін.). Це було урочисте вручення призів (Prize), в основному - це були книги. Роботи збиралися до святкування, а на святі отримували результат(інколи, роботи приймалися на одне свято, а результати оголошували під час іншого).

Читацьке спілкування (читацька конференція) була важливим засобом пропаганди різної літератури серед учнів, який допомагав їм глибше зрозуміти зміст та поетику твору, прищеплював літературно-естетичні смаки. Часто читацькі конференції проходили у формі вистави. Для цього учні перевдягалися у костюми персонажів, відтворювали їх образи. Костюми

шилися на замовлення. Були навіть такі, які оздоблювали дорогоцінним камінням [14; 442].

Зустрічі з відомими людьми місцевості влаштовували переважно для старших учнів. Зокрема, це були відомі політичні та громадські діячі, письменники, науковці – випускники шкіл. Вони із задоволенням відвідували школи, спілкувалися з учнями та сприяли розвитку шкіл [14; 115-117].

Колекціонування – це поширена діяльність серед шкіл того часу. Наприклад у Вестмінстері колекціонування монет зародилося у 1873 році, коли Адміністративна рада школи закупила незначну кількість монет у Британського музею (BritishMuseum); колекція мінералів – у 1879 році. Поступово колекції розширювали учні, випускники, меценати і на сьогоднішній день це є гордістю кожної школи [12; 233].

До масових форм позашкільної роботи відносимо організації випускників шкіл. Їх заснування припадає на кінець XIX ст. Метою створення таких організацій було збереження контактів між старими випускниками, цим самим підтримуючи школу як єдиний організм. Перші згадки про так зване коло колишніх однокашників (oldboynet) з'явилися ще у XVII столітті. Усі учні, які закінчували школу автоматично ставали членами асоціації випускників своєї школи. У Ітоні асоціацію «Старі Ітонці» (OldEtonianAssociation, OEA) було створено у 1897 році; у Вінчестері «Старі Уейкемці»(OldWykehamists), у Рагбі «Старі Рагбінці»(OldRugbeian) у Вестмінстрі–«СтаріВестмінстерці» (OldWestminstersOW), у Шрусбері – «Старі» (OldSalopians), у Харроу – «Старі Харровці» (OldHarrowians), у Чартерхаузі «Старі Картезіанці»(OldCharthusians) [13; IV]. Випускники однієї й тієї ж школи підтримували один одного, залишаючись товариством і після закінчення школи. Зазначимо, що такі клуби були впливовими організаціями. Окрім укладання списків випускників, організації щорічних зустрічей, збору пожертвувань, вони забезпечують школам вагому підтримку, зберігаючи «дух» школи[17; 14-21].

Висновки. Таким чином, у елітній школі Великої Британії на період ХІХ ст. використовували індивідуальні, групові та масові форми позашкільної роботи. Така діяльність будувалась на основних засадах виховання, проте вона мала і свої специфічні принципи: добровільний характер участі, суспільна спрямованість діяльності, розвиток ініціативи та винахідливості, зв'язок з навчальною роботою. Зміст позаурочної роботи – це адаптований соціальний досвід, емоційно пережиті і реалізовані на власних прикладах аспекти учнівського життя: в літературі, мистецтві; взаємодії між людьми, мораль та ін. Специфіка змісту характеризувалася вдосконаленням найрізноманітніших умінь та навичок та емоційним аспектом. Звідси впливає мета позаурочної роботи - це засвоєння учнем необхідного для життя в суспільстві соціального досвіду, формування системи лідерства та системи цінностей, що приймалися суспільством а основне - вміння застосувати його на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ашин Г. О понятии «элита» и не только / Г. Ашин // Власть. – 2005. – № 11. – С. 41–42.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 375 с.
3. Колесник І. Г. Позакласна робота старшокласників / Колесник І. Г. – К. :Знання, 1967. – 48 с.
4. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студ. Вищих педагогічних закладів освіти. – Тернопіль: ТДПУ, 1997. – 192. С. 85
5. Sch.1787-2. W. Smith D.C.L.A First Latin Course : comprehending grammar, delectus, and exercise-book, with vocabularies/ W. Smith D. C. L./ L. L. D. James// Campbell and Son. Toronto. 1878, 166 p. 32mo.
6. Ib5.3.71. Catton Brock, Arthur, Eton Collage/ Catton Brock, Arthur //London: George Bell & Sons, 1901,450 p.

7. Ib4.2.25. H. C. Maxwell Lyte, Eton College: Historical and Descriptive, Great Public Schools: Eton, Harrow, Charterhouse, Cheltenham, Rugby, Clifton, Westminster, Marlborough, Haileybury, Winchester / C. Maxwell Lyte // London: Edward Arnold, 1893, xx, 527, 8 p., [22] leaves of plates, ill, plans, 22 cm. (8vo)
8. Ib4.3.01. Hemyng, Bracebridge. Eton school days, or, Recollections of an Etonian / Hemyng, Bracebridge // London : Ward, Lock, and Tyler, 1870 [4], 316 p., 17 cm. (8vo).
9. Ib2.14. James M. R. (Montagu Rhodes). A descriptive catalogue of the manuscripts in the library of Eton College // Cambridge: University Press, 1895, Fiske Endowment, ix, 125 p.
10. Kennedy, B. H. The Public schools Latin Grammar / Seventh edition and // London: Longmans, Green, and CO New York: 15 East Street, 1890, 671 p.
11. Ib2.17. Nevill Ralph, Floreat Etona / Nevill Ralph // London: Macmillan and CO, 1911, xii, 336 p., [21] leaves of plates, ill. (some col.), 23 cm.
12. Ib6.5.35. Nugent-Bankes, George An Eton boy's letters selected and arranged by the author of «A day of my life at Eton» / Nugent Bankes // London: Cassel and Company Limited, 1901 [4], 210 p., 17 cm. (8vo)
13. Lc34/2. Thomas Hughes. Tom brown's school-days by an old boy / Thomas Hughes / H. C. Bradby // Leroy Phillips publish : Boston copyright, 1918, 256 p.
14. Lc7/76. Stanley A. The life and correspondence of Thomas Arnold / Stanley A. // New York : D. Appleton, 1846, 530 p.
15. Lc7/1. Barty H. C. Rugby School // London: George Bell & Sons, 1900, 263 p.
16. Wilkinson R. The Gentleman Ideal and the Maintenance of a Political Elite / R. Wilkinson // Sociology of Education. – 1963. – XXXVII, Fall. – P. 21.
17. Wilkinson R. Governing elites. Studies in training and selection / R. Wilkinson. – N. Y. : Oxford university press, 1969. – 231 p.

